

Severija Pažemeckaitė

22 m.

Liepos 17 d.

Pirmoji ekspedicijos diena jau beveik baigėsi. Guliu susirangiusi antro aukšto lovoje, traukinyje, kuris rieda į Maskvą. Mintyse tik nerimas dėl rytojaus ir kartu didelis nuovargis. Nuo ryto prasidėjęs išvažiavimo „maratonas“ pagaliau baigtas. Daug fotoaparato blyksčių, žurnalistų klausimų, kamerų šviesu, kurios išsekino ne tik mane, bet ir mano bendražygius. Todėl šis įsėdimas į traukinį tartum ne tik kelionės pradžia, bet ir pabėgimas nuo priešekspeicinio laikotarpio. Keistas jausmas mano širdyje, kad pagaliau tai, kas buvo taip laukta – prasideda.

Jau pakankamai pabendravome su dalyviais. Kol kas viskas taip nedrąsu ir neaišku. Šie žmonės nepaprastai įdomūs, daug siekiantys ir ambicingi. Džiaugiusi, kad esu šios komandos dalis. Rytoj pamatysime Maskvą. Smalsu kas musu laukia ir ką žada ši ekspedicija. Akys iš nuovargio merkiasi, todėl dedu dienoraštį į šalį.

Liepos 18 d.

Septynios valandos ryto. Jau beveik pasiekėme Maskvą. Nepatogi naktis ir miegojimas „budriai“, nes kažkaip reikėjo sugebėti neiškristi iššantro aukšto lovos. Kaip Arnoldas eidamas pro mane pasakė, net palapinėje būtų buvę patogiau. Nekantriai laikiu, kol sustos traukinys, širdis tartum virpa nuo didelio noro suprasti, kas ta didingoji Maskva.

Jau skrendame į Krasnojarską. Visą dieną praleidome Maskvoje. Net nežinau, ar galiu pasakyti, kad tikėjausi to, ką išvydau. Galbut grįždami šį miestą pamatysime kitaip? Tai ką atsimenu labiausiai, - baugina: sargybos pasikeitimas prie amžinosios ugnies. Esu mačiusi ir ne kartą. – pasikeitimą Prahoje, Londone, bet visa tai atrodė kiek kitaip. Galbūt labiau skirta žmonėms? O, čia Maskvoje, sargybiniai kitokie, jie tartum supranta, kad jų darbas jiems svarbiau už gyvenimą. Šiltas lietuvių

ambasadą pasitikimas, ir rūpestis visą dieną. Dušas atgaivino, nes kelias savaites taip gali ir nepasisiekti. Kai nusileisime į Krasnojarską ir pasuksime laikrodį keturias valandas į priekį, važiuosime į Lesosibirską. Bus sunku, bet vis dėlto su dideliu smalsumu laukiame kelionės pradžios.

Liepos 19 d.

Laikas tartum susimaišė. Ilgas skrydis lėktuvu ir keturių valandų pasukimas į priekį. Pro lėktuvo langą matyti miškai ir didžiulis Krasnojarsko miestas. Oro uostas kelis kartus didesnis už Vilniaus. Ilgai laukėme bagažo. Išsipakavus kuprines mus pasitiko ten gyvenantys lietuviai. Jie mums parūpino autobusą, kuriuo keturias valandas valandas važiuosime iki Lesosibirsko. Saulius, tremtinys, vyko kartu su savo anuku Antanu, ir kartu prašė mūsų pamokyti jį lietuviškai.

Šiame miestelyje, kuriame gyvena 60 tūkstančių gyventojų, buvome perspėti geriau nepasakoti, kokių tikslų atvykome, nes galime būti sutikti nelabai svetingai. Todėl kartosime, kad esame turistai. Apsigyvenome vieninteliame miestelyje esančiame viešbutyje – Kedras. Ilgai klajojome, kol radome maisto, nes miestelyje niekur neveikė elektra. Papietavę keliavome ilsėtis, o likusi komanda pirkti reikmenų rytojaus darbams.

Liepos 20 d.

Diena pilna įspūdžių, labai sunku užmigti. Atsikėlėme 7 val. ryte. Kol „maisto ruošimo“ komanda gamino pusryčius gavau pareigą visus pakelti. Keistas jausmas, kai visi neturime telefonų ir nežinome, kiek valandų, todėl esame priklausomi vieni nuo kitų. Po beldimo į vienas duris pabudo ir kiti, pradėjome krauti daiktus, ruošti pusryčiams ir kelionei.

Pavalgę pajudėjome link kapinių vietos. Vykome mažu Lesosibirsko autobusiuku, kuriuo kelionė kainuoja 15 rublių. Autobuso konduktorė su pilna burna auksinių dantų su mumis atsisveikino garsiai rėkdama „lapatai“, kas visiems mums sukėlė daug juoko ir 13-to autobuso numerį atsiminsime ilgai.

Atvažiavome iki tikslo – pirmųjų kapinių. Viskas apžėlę dideliais žolynais, kryžiai išvartyti, tvorelės sugriuvusios – sunku patikėti, kad tai lietuvių kapai. Tiksliai nežinojome nuo ko pradėti, bet Arnoldui „tarus žodį“ ėmėmės darbo. Pradėjome rauti žoles, valyti paminklus. Vaikinai genėjo medžius, statė tvoreles ir kryžius. Tik vienas dalykas erzino – uodai. Pagaliau panaudojome atsivežtus tinkliukus ir aiškiai buvo matyti, – mums jų prireiks visą kelionę. Pirmą valandą, kol maisto ruošimo komanda gamino pietus keliese pajudėjome link lentpjūvės. Ilgas kelias spiginant saulei, tol kol pasiekėme reikiamą vietą. Tikėjausi visai ne to: man su Egle (kadangi kelyje link lenkpjūvės buvome tik dviese panelės) buvo baugu ir nemalonu. Ši lentpjūvė labai didelė ir joje tikrai daug dirbančių vyrų, kurie, aiškiai matyti, kad dirba nelegaliai ir, turbūt, yra ne vietiniai. Užėję į vidų vaikinai patyrė nedidelį šoką, – pamatė, kad Arnoldas užsakė 6m. ilgio medieną. Akivaizdu, kad šį milžinišką rąstą nešti bus nepaprastai sunku. Arnoldui pavyko išaiškinti, kad mums reikia plonesnio, todėl su prietaisais buvo nupjautos kelios dalys ir jis gavosi vos vos mažesnis. Tai, ką mačiau lentpjūvėje, man atskleidė tikrąjį Sibirą. Gaila, kad nepavyko nieko nufilmuoti, nes darbuotojai griežtai uždraudė trauktis kameras. Kelionė atgal truko labai ilgai, nes kiekvienam vaikinui teko nešti tikrai sunkų svorį, dažnai stojome, kad jie nors kiek pailsėtų.

Pavalgę pietus visi ėmėmės savų darbų. Vieni pasiliko prie kryžiaus gamybos, o mes keliese su Arnoldu pajudėjome pagrindinių Lesosibirsko kapinių link, turėjome tikslą surasti lietuvių kapus. Vaizdas mus pribloškė. Kapinės dviejų kilometrų ilgio, apleistos, nėra jokio praėjimo tarp kapų. Tada tikrai įsitikinau, kad rusai visai nesirūpina savo artimųjų kapeliais (teko pačiai praeiti pro vasario mėnesį mirusio žmogaus kapą, kuris, aiškiai matė, nėsyk nebuvo lankytas nuo palaidojimo dienos). Tiek daug ryškių dirbtinių gėlių, nepaprastai daug apžėlusiu kapų, įvairiaspalviai paminklai su priklijuotom žmonių nuotraukom, – visai kitaip nei Lietuvoje. Mums pavyko rasti kelių tremtinių kapus, juos sutvarkėme ir grįžome atgal į mūsų tvarkomas kapinaites. Susikrovėme daiktus, užgesinome laužą ir pajudėjome link šiandienos miegojimo vietos, – naktį praleisime Lesosibirsko kultūros namuose.

Liepos 21 d.

Nuo pat ryto dirbome tose pačiose kapinėse ir tęsėme savo pradėtą darbą. Vaikinai gamino kryžius: nepaprastai sunku dirbti ant tvieskiančios saulės ir dar šalia besikurenant laužui. Kartais, kai ten nueidavome girdėdavome ginčus dėl kryžiaus gamybos. Bet vėliau jie puikiai pasiskirstė darbus ir išsprendė savo nesutarimus. Aš su Andriumi, Guoda, Tomu, Laura ir Viktorija dirbome kapinėse. Šveitėme su gremžtukais tvoreles ir paminklus, o vėliau kiekvieną dažėme juodais dažais. Netikėjau, kad tai toks ilgas darbas. Iš pradžių atrodė, kad tai tik dažymas, bet kai tenka šepetuku brūkštelti per kiekvieną tvorelės lopinėlį, kuris išmargintas įvairiais raštais, supranti, kiek tai reikalauja kruopštumo, kantrybės ir laiko. Iki pietų nudažėme tik šešis kapus, pradėjome nerimauti, kad iki vakaro galime nespėti. Mums bedirbant į kapines užsuko pagyvenusio moteris su anūke. Pagalvojome, kad vietinė. Bet, kai ji pradėjo mus kalbinti, suprantome, kad susipažinome su lietuvių tremtine. Ji truputėlį mokėjo lietuvių kalbą, bet matėsi, kad ilgą laiką neturėjusi progos ja kalbėti. Išsiaiškinome, kad ji gimė Sibire ir čia gyvena jau visą savo gyvenimą. Palydėjau ją iki vietos, kur vaikinai gamino kryžius. Paklausiau apie mamą. Iš akių moteriai pabiro ašaros. Sunku guosti žmogų, kuri pažįsti vos kelias minutes, bet buvo sunku matyti jos skausmą. Mamytė mirė vos prieš tris metus ir buvo palaidota Lesosibirsko kapinėse. Tai buvo paskutinis žmogus, su kuriuo ji galėjusi šnekėti lietuviškai. Palikau tremtinę pas vaikinus ir grįžau prie darbo. Pagausėjo mūsų dažytojų gretos, todėl ir darbas vyko greičiau. Su Tomu ir Andriumi dainavome įvairias tautines dainas ir smagiai šnekėjomės, – daug smagiai ir greičiau darbuotis! Apie septintą valandą vakaro darbai pagaliau buvo baigti. Zigmą iškasė metro gylio duobę kryžiui. Visi nešėme kryžius iki statymo vietos. Labai iškilminga ceremonija. Gal buvo kiek per daug pompastikos, gal visą tai užsitęsė per ilgai, bet mes stengėmės kelias dienas ir dabar jau galime džiaugtis savo prasmingu darbu. Vaikinams pastačius kryžius Andrius tarė puikią sveikinimo kalbą, širdis virpėjo jo besiklausant, smagu savo komandoje turėti žmogų, kuris apdovanotas tokia nepaprasta kalbos dovana. Sukalbėjome maldą ir sugiedojome Lietuvos Respublikos himną. Iš namų atsivežėme vieną kilogramą tulpių ir keletą jų įsodinome į žemę prie

kryžiaus. Tai tik penkta ekspedicijos diena, bet aš jau džiaugiuosi mūsų darbu. Lesosibirsko kapinės ganėtinai didelės, jeigu įvertinsime ten palaidotų lietuvių skaičių ir mes per šias dienas tikrai atlikome didelį darbą pagerbdami jų atminimą.

Liepos 22 d.

Labai nerami naktis, dažnai prabusdavau dėl karščio ir dėl garsų salėje. Sunku miegoti patalpoje su dar 14 žmonių, vis galvojau, kad pasiilgau gamtos ir tyro oro. Atsikėlę, pavalgėme pusryčius ir susikrovėme daiktus, o jų ten buvo tikrai daug, visgi gyvenome Kultūros namų salėje net kelias dienas. Įsėdome į autobusą, kuris mus atvežė iki stoties. Ten laukėme, kol atvyks kitas autobusas, kuris mus veš iki kelto. Pergrūstas vietinių gyventojų, todėl mums labai pasisekė, kad gavome vietos, kur atsistėti. Kelios valandos kelio ir pagaliau pasiekėme keltą. Keliamės per Jenisiejų! Nelabai supratau kur mes vykstame, komandoje jau vyrauja nedidelis chaosas, sunku susigaudyti. Išlipome. Pamačius tuos vaizdus, pasidarė aišku, čia tas Sibiras, kurio mes dar nematėme. Žmonės nekalbūs, iki Patapovo miestelio, kuris buvo šiandienos tikslas apie 20 kilometrų kelio, tačiau transporto neturime. Pasiekėme parduotuvę: kilo daug ginčų dėl vandens, jo neturėjome ir supratome, kad tai ką nusipirkome teks taupyti, o ir jo nešimą reikia pasiskirstyti.. Ilgas kelias „kepinant“ saulei, ir vos tik keliu pravažiuojant mašinai didelė viltis: o gal ji sustos ir mus paveš. Bet – ne! Vieni veža degalus, kiti neturi vietos, o dar kiti pamatę tokią didelę žmonių grupę išsigandę, išvis nestoja. Po septynių kilometrų kelio mums pasisekė, sustojo mašina ir pasiimė Oskarą, Juliją ir Guodą. Pagal planą jie pasieks miestelį, suras parduotuvę, o mes žingsniuojame toliau. Dar už kelių kilometrų stabtelėjus kitai mašinai su priekaba pasisekė ir mums. Tokios kelionės dar niekada neturėjau! 12 žmonių su tokiom sunkiom kuprinėm į vieną priekabą, buvo baisu dėl vaikinų sėdinčių ant bortelio, kad iškris, bet viskas baigės gerai ir pasiekę Patopovo miestelį sustojome prie tremtinės Veros namų. Jos gyvenimo istorija kitokia: ji atvažiavo į Sibirą paskui vyrą, kuris buvo tremtinys. Čia pragyveno visą savo gyvenimą, sukūrė šeimą ir dabar gyvena šiam mažam miestelyje.

Namai labai tvarkingi, o lauke pilna nuostabiai žydinčių gėlių. Paklausėme dėl jų, ir gavome šypsena sukėlusį atsakymą :“Aš gi lietuvė, gėlės mano atmintyje įstrigusios nuo vaikystės“. Atsisveikinę su tremtine pasiekėme kapines, apsižvalgėme ir pradėjome ieškoti nakvynės vietos. Kiek čia uodų, jų keliamas garsas tartum jau įsiskverbė į mane. Nuotaika pakėlė galimybę išsimaudyti rusiškoje pirtyje, o vėliau ilgai nuoširdi vakaronė prie laužo su komandos nariais.

Liepos 23 d.

Su Julija atsikėlėme puse septynių, kad spėtume išvirti pusryčius. Gytis pakūrė laužą. Ėmėme virti košę. Po nakties palapinėje prasibudinti buvo nelengva. Bet išsimiegojau tikrai geriau nei bučiau miegojusi mokykoje ant grindų. Pavalgėme avižinės košės su razinomis ir pajudėjome link kapinių. Turėjome gana smarkiai suktis, kad spėtume viską sutvarkyti iki pirmos valandos dienos. Vaikiniai buvo Patapovo miestelio lentpjūvėje. Nemokamai gavo medienos, išsiplovė, nusiobliavo ir nusidažė kryžių. Jis nebuvo toks didingas kaip pirmasis, bet tas jo paprastumas man buvo daug mielesnis širdžiai. Pastatę kryžių, sukalbėję maldą bei sugiedoję Lietuvos Respublikos himną, grįžome valgyti pietų ir susikrauti likusių daiktų. Du kartus persikėlėme per Jenisiejų su tikslu pasiekti Strielkos miestelį. Persikėlę neturėjome transporto, kaip ten nuvykti. Tačiau Arnoldui pavyko susitarti, kad leistų mums važiuoti jau pergrūstu vietiniu autobusu. Kelionė pareikalavo daug mūsų prakaito ir ištvermės, o kartu paliko didelę nuostabą vietinių akyse. Autobusiukas buvo pergrūstas žmonių ir mūsų komandoje teko stovėti kaip telpam, kaip tikroje rusiškoje pirtyje. Pavažiavę penkis kilometrus išlipome prie kapinių. Arnodas su keliais vaikinais išėjo ieškoti nakvynės vietos, o mes likome tvarkyti kapų. Viskas apžėlę, masės uodų, bet puikiai susitvarkę su užduotimi sėdome į vietinių mašinas ir jie mus atvežė iki nakvynės vietos. Vos tik išlipome aiškiai supratome, kad kils audra. Turėjome vos kelias minutes pastatyti palapines.

Tuo metu atsiskleidė tikroji komanda. Žaibai, didžiulis vėjas ir sumaištis, nes pasirodo, ne visos palapinės turėjo kuoliukus. Bet mes puikiai susitvarkėme su užduotimi. Sunkiausia buvo, kai vienos

palapinės pastatyti nepavyko. Todėl aš su Viktorija lindome iš palapinės ir kantriai pabaigėme darbą. Antraip būtume likę be vienos palapinės, nes nebaigtą statyti būtų nunešusi audra. Aš, Laura, Julija ir Tomas sulindome į vieną palapinę. Tą vakarą likome be vakarienės. Mums pasisekė, kad savo palapinėje turėjome sausainių. Pralaukėme audrą, susitvarkėme ir nuėjome miegoti.

Liepos 24 d.

Atsikėlėme anksti ryte su nuostabiu vaizdu prieš akis. Arnoldas leido pailsėti iki pirmos valandos dienos. Išsimaudėme Angaros ir Jenisėjaus upių santakoje. Vanduo toks šiltas, – tikras malonumas po buvusių darbų. Pailsėjome, pavalgėme, susikrovėme daiktus ir pasileidome į kelią. Beeinant dar sutvarkėme keturis lietuvių kapelius Strielkos kapinėse, o tada į trasą! Arnoldo planas paprastas: keturiasdešimt kilometrų palei Jenisėjų per dvi-tris dienas. Po vietinų gąsdinimų, kad miškuose yra meškų ir gyvačių bei sakymų, kad esame išprotėję, pradėjome žygi. Prieš kelionę nusipirkus maisto keturioms dienoms kuprinės pasunkėjo dar penkiais kilogramais. Eiti nelengva: visą laiką koja krypsta 45 laipsnių kampu, o sunki kuprinė sveria į šoną. Bet kokie vaizdai! Didingi kalnai, uolos ir šalia tekantis Jenisėjus. Kelyje netrūko dainų ir šūksnių bei švilpuko garso, nes tai buvo vienintelis būdas, kaip galėjome apsisaugoti nuo meškų.

Apie dvidešimtą valandą vakaro jau buvome praėję dešimt kilometrų pagal žemėlapi. Sustojome nuostabioje vietoje ant labai aukšto kalno. Tik bėda, kad neturėjome vandens. Mūsų džiaugsmui, vaikinai surado šaltinį, pasikūrėme laužą, pavalgėme vakarienę ir su daug juokų keliavome miegoti. Vaikinų naktis laukė sunkesnė nei mūsų: pasiskirstę poromis turėjo po dvi valandas naktį budėti prie laužo, nes meškų baimė buvo vis dar išlikusi.

Liepos 25 d.

Atsikėlėme su Julija šeštą valandą ryte, kad spėtume išvirti pusryčius. Vaikinai naktį budėjo kas dvi valandas. Taip bent kažkiek buvome nuraminti dėl meškų užklydimo. Meškos ir jų baimė mūsų ekspedicos komandai kėlė ne tik nerimo, bet ir daug juoko. Tokie palyginimai, kad meška išlys iš po

žemių ar užlips uola, jau tapo įprasti. Pavalgėme pusryčius, susikrovėme kuprines, susidėjome palapines ir pasiruošėme žygiui.

Eiti labai sunku. Tose vietose, žmonės, turbūt, nėra vaikščioję. Vien uolos bei nepaprasto statumo kalnai. Tie, kurie žadėjo, kad Sibirui fizinės ištvermės nereikia, gali atsiimti savo žodžius. Bandomasis žygis šiandienos žygiavimu lyg akmenukas jūroje. Jau ką vien reiškia 18 kg kuprinė ant mano pečių, kuri lipant stačiu kalnu verčia mane atgal. Uodai tapo jau nebe naujiena. Ir jų spiečiai jau nebe tokie erzinantys.

Pati sunkiausia žygio diena baigėsi įsikūrimu ir palapinių pasistatymu prie Jenisiejaus upės. Rytoj žygis bus lengvesnis, nors kilometrų laukia beveik 20, bet jie tikrai nebus tokie, kokius nužingsniavome šiandien.

Liepos 26 d.

Su Julija vėl kėlėmės šeštą valandą rytą. Šį kartą košės virimas buvo kiek linksmesnis, nes nepaskirstėme kruopų ir teko virti per kelis puodus. O ir komandai teko valgyti skirtingą košę. Vaikinams be laikrodžių budėti buvo labai sunku, todėl jie pakėlė mus vėliau, nes susimaišė laike. Po pusryčių susikrovę kuprines tęsėme žygį. Iš pat pradžių tapo aišku, kad šįkart žygiuoti kalnais nebereikės. Kelias gerokai lygesnis, tik su daugiau žolių ir upelių bei bauginančiais meškų išmindžiotų vietų. Eiti lengviau, kojos įgavusios paspirtį ir tie likę dvidešimt kilometrų nebeatrodo tokie ilgi. Tačiau vis dar išlikusi meškų baimė, todėl dainos ir šūksniai nenutilo visą kelią. Komandos nariai jau tapo kaip šeima, sunku patikėti, kad susipažinome vos prieš 10 dienų.

Vakare pasiekėme Zacharenkos miestelį. Pasistatėme palapines bei pririnkome šakų laužui. Pasiskirstėme: vieni liko stovyklavietėje gaminti vakarienės, kiti ieškoti vietinės parduotuvės, o dar kiti su vietiniais gyventojais išėjo paimti žuvies. Radome parduotuvę, kuri buvo uždaryta. Pradėjome belstis į vidų, nes žinojome, kad Sibiro kaimuose parduotuvės neturi darbo laiko. O ši, kaip

tik buvo įsikūrusi gyvenamojo namo viduje. Po dešimties minučių beldimosi išlindo pagyvenusio moteris ir ėmė mūsų atsiprašinėti, kad taip ilgai (23 val.) vakaro neatidarė durų. Kai įėjome į parduotuvės vidų likome didžiai nustebę: mažam kambarėlyje vos trys lentynos ir kiekvieno produkto vos po vieną vienetą. Pačiai pardavėjai, turbūt, buvome didžiulis džiaugsmas, nes išpirkome didelę dalį parduotuvės prekių. Grįžome į stovyklavietę, pavalgėme vakarienei įprastus makaronus su „tušonka“, pasėdėjome prie laužo irėjome miegoti.

Liepos 27 d.

Atsikėliau pati pirmoji. Palapinėje buvo labai karšta, todėl nusprendžiau iįsti lauk. Sutvarkiau stovyklavietę ir prinešiau malkų. Vėliau atsikėlus Arnoldui pakūrėme laužą ir uždėjome vandenį arbatai. Po pusryčių pajudėjome į vietines kapinaites. Žinojome, jog ten palaidota nemažai lietuvių. Šį kartą buvome devyniese ir labai operatyviai darbavomės. Daug kryžių mėtėsi už kapų ribų, todėl juos įkalėme iš naujo. Pastatę pagrindinį kryžių per pietus grįžome į stovyklavietę. Labai apsidžiaugėme, nes iš vietinės gyventojos gavome kvietimą išsimaudyti pirtyje. Rusiškos pirtys, labai panašios į lietuviškas kaimo pirtis. Įkaitintos iki nedidelės temperatūros su keliais karšto ir šalto vandens kibirais. Išsimaudę pavalgėme pietus ir pradėjome pakuotis daiktus likusiai šiandienos kelionei. Žinojome, jeigu nerasime transporto teks patiems eiti dar dvidešimt kilometrų. Bet šį kartą mums pasisekė! Vietiniai gyventojai sutiko mus pavežti su miškovežiu, kitaip dar vadinamu „krazu“. Kokia kelionė! Pirmą kartą gyvenime teko važiuoti su rąstus vežančia mašina. Daug emocijų ir šūksnių, kas labai nustebino vietinį vairuotoją, nes Sibiro kaimuose tokia transporto priemonė įprasta. Dvidešimt kilometrų važiovome valandą laiko, kadangi teko pervažiuoti kelias upes ir didžiulius purvynus. Išlipę iš „krazo“ paėjome mažą kelio nuotolį ir radome stovyklavietę.

Esame Momotovo miestelyje. Ir pirmą kartą ekspedicijos metu čia nėra uodų! Mums beliko sutvarkyti kelias likusias kapines ir didysis kelionės tikslas bus pasiektas. Džiugu, kad mes įveikėme

tokį didelį kelią savo jėgomis. Kad ir kaip buvo sunku, bet žygiuoti su šia nuostabia komanda buvo nepaprastas potyris.

Liepos 28 d.

Pabudome anksti ryte. Šiandienos planas kapinės Momotove. Ėjome devyniese ir labai greitai viską sutvarkėme. Paprastas pastebėjimas, – kuo mažiau žmonių tvarko, tuo greičiau darbuojamės. Galbūt dėl to, nes visi labiau susikaupę, mažiau blaškymosi, susikoncentravę ties vienu tikslu. Sutvarkę kapus, o jų ten buvo net penkiolika, grįžome valgyti pietų. Po jų miestelio atstovai mūsų laukė rajono centre. Su „žiguliu“ nuvažiavome iki kelto, persikėlę atvykome į Kazačinską miestelį. Ten susipažinome su Gintaru: jo tėvas lietuvis, tremtinys, išstremtas 1948 metais, gegužės mėnesį ir iki šiol gyvena Sibire. Gintaras lietuviškai nekalba, bet nepaprastai myli Lietuvą. Jo mašinos numeriai papuošti Lietuviška vėliava, ant galvos užsidėjęs kepurę su Lietuvos trispalve, o mašinoje jis besididžiuodamas parodė bent 4 lietuviškos muzikos kompaktus. Iš pradžių vykome į rusišką cerkvę, kurioje popas didžiam moterų nustebimui, leido eiti mums neužsidengus plaukų. Vėliau važiavome į meno dirbinių dirbtuves. Mėlynam name įsikūrusioje dirbtuvėje žmonės savo rankomis gamino dirbinius iš medžio. Pavalgę pietus vykome pas tremtinio Gintaro tėvus. Iš klausėme graudžią jo tėvelio istoriją. Žiūrėdama į šį 78 metų vyrą, supratau, kad jo gyvenimas būtų susiklostęs visai kitaip, jeigu jo vienuolikmečio nebūtų išvežę iš Lietuvos. Jam teko patirti sunkų gyvenimą Sibire. Ir jo galvoje likę tik keli atsiminimai iš vaikystės, nes visgi jam nereikėjo spręsti rimtų šeimos reikalų. Maisto (duonos) gaudavo 800g per dieną dirbantis žmogus, o 200g nedirbantis žmogus. Jo tėvai skaldydavo malkas garlaiviams. Jis pats nuo trylikos metų ėjo į profesinę mokyklą, suaugęs vedė rusę žmoną buriatę. Keturis kartus jam teko grįžti į Lietuvą, bet kadagi ten darbo negavo ir įsikurti nepavyko, grįžo į Sibirą. To žmogaus akyse matėsi didelis Lietuvos ilgesys ir kartu supratimas, kad jis gyvena Rusijoje ir čia jo likusi lemtis. Po apsilankymo pas tremtinį persikėlėme keltu per Jenisėjų ir grįžome į stovyklavietę. Emocingą nuotaką vainikavo vakarienė, dainos, pašnekesiai ir supratimas, kad ekspedicija jau beveik baigėsi ir šiandien praleidome paskutinę naktį palapinėse.

Liepos 29 d.

Prabudau septintą valandą ryte su garsiais Tomo šūkavimais „žadintuvas“. Susikrovę palapines pajudėjome link kapinių. Ten mūsų laukė kunigas ir tremtinys Saulius, kurie buvo užsakę du metalinius kryžius. Vaikinai iškasė duobę bei įstatė kryžių. Pasodinome 23 tulpes. Sugiedoję Lietuvos Respublikos himną pagerbėme mirusius tylos minute. Gera buvo matyti, kad šis metalinis kryžius čia stovės dar ilgai. O kapai, kuriuos sutvarkėme nebeatrodė kaip laukinė pieva. Vėliau vėl sėdome į mikroautobusus ir važiovome į šalia esančias kitas kapines. Ten darbo buvo mažiau, bet mūsų pagrindinis tikslas, – tvorelės. Tvorelių sukalmas ir vieno metalinio kryžiaus atstatymas. Kunigas ir čia pašventino kryžių ir davė mums visiems ant kapelių paminklų užkabinti po rožančių. Tai buvo paskutinės mūsų kapinės Sibire. Iš viso jų sutvarkėme devynias, kapų – daugiau negu šimtą, pastatėme du medinius ir du metalinius kryžius.

Susikrovę daiktus paskutinį kartą persikėlėme per Jenisiejų. Vėl važiovome į Kazačinską miesto seniūniją valgyti pietų. Po jų vieni komandos nariai išėjo pas tremtinį Merkį ir padovanojo jam Lietuvos vėliavą, kurią mes su savimi vežiojomės visą ekspediciją. Senukas labai susigraudino ir negalėjo patikėti tai, ką mes jam dovanojome. Vėliau mūsų laukė ilga kelionė iki Krasnajarsko ir pagaliau pasiekėme hostelį, kuriame šiandien nakvosime.

Liepos 30 d.

Atsikėlėme anksti. Pasveikinę Gytį su gimtadieniu išsiruošėme į tremtinio Sauliaus mums suorganizuotą ekskursiją po Krasnojarską. Miesto senamiestis, toks kokio ir tikėjau. Daug akmeninių skulptūrų, vaizduojančių Rusijos gyvenimą, dulkėtos gatvės ir nelabai patenkinti žmonės. Oras bjaurus. Priešpat pietus mus priėmė centrinėje bibliotekoje, o vėliau vykome apžiūrėti hidroelektrinės, bei kėlėmės keltu slidinėjimo trasoje. Nuostabūs gamtos vaizdai, kuriuos tikiu atsiminsiu visą gyvenimą. Tai tai kas bent trumpam Sibirą paverčia gražiu akiai. Jau jaučiu, kad ekspedicija baigiasi. Liūdna tai suvokti, bet kartu suprantu, kad viskas turi pradžių ir pabaigą.

Liepos 31 d.

Miegojome vos kelias valandas, ketvirtą ryto pajudėjome link oro uosto. Skrydis į Maskvą, ten mus vėl pasitiko ambasados darbuotojai. Dvi valandas mikroautobuse riedėjome dešimt kilometrų, dabar tikrai žinosiu, kas yra kamščiai Maskvoje. Išsimaudę ir pavalgę, turėjome galimybę pasidalinti šviežiais įspūdžiais su ambasados darbuotojais, liūdna kalbėti apie tai kas vis norisi tikėti – dar nesibaigė, bet, deja. Kelios laisvos valandos iki traukinio. Išsiunčiau atvirutes artimiesiems, įdomu, kada jos pasieks Lietuvą. Saulė spygina, bet vis dar norisi pamatyti ką nors naujo.

Paskutinį kartą kraunuosi daiktus, rytoj ryte jau būsime Vilniuje. Ambasados darbuotojai ššiltai mus išlydi. Šį kartą kelionė traukiniu kitokia, nes vykstame namo. Kavinėje sveikiname Zigmą su gimtadieniu, aššvis stebiu komandos dalyvių veidus, žmonių, kurie per šias kelias savaites tapo tokiais savais. Gaila, nes suprantu, tai turbūt paskutinis vakaras kai mes visi drauge juokiamės, kalbame ar dainuojame, jau giliai įaugusias ir mintinai išmoktas ekspedicijos dainas.

Rugpjūčio 1 d.

Nekantrus rytas.. Rengiamės ekspedicijos marškinėlius, puošiamės, iki Vilniaus jau netoli. Septintą valandą visi susirenkame vienoje kupėje, paskutinės dainos, pokalbiai, ir pasiruošimas prieššsutinkant žurnalistus. Mano širdis smarkiai plaka pro langą išvystant Vilniaus geležinkelio stoties vaizdus. Išsirikiuojame, ir nekantriai lipame. Kamerų šviesos, daugybė besikartojančių žurnalistų klausimų – nebesigaudau kam ką atsakinėju. Tas trumpas šmėstelėjimas mintyse, kai supranti, kad čia esi svarbus tu.

Po pusės valandos sutiktuvių einame visa gerkle plėšdami mylimiausią ekspedicijos dainą, tartum sakydami, žiūrėkite mes grįžome. Pusryčiai pas LR prezidentę – taip smagu jaustis įvertintam ir turėti galimybę pasidalinti įspūdžiais su svarbiausiu žmogumi šalyje. Greitas atsisveikinimas su dalyviais, taip norisi dar pabūti ilgiau, dar neišsiskirstyti, bet , deja, važiuoju krautis daiktų rytojaus skrydžiui.

Vis mažiau ir mažiau, dvi savaites Sibire, tiek padarėme, tiek patyrėme, ir grįžome... Mes grįžome, bet mano protėviai – ne. Tą didelį ačiū savo šeimos patriotams sakau širdyje, ir tikiu, kad duoklę dar atiduosiu, nes visgi, mūsų ekspedicija baigėsi, bet Misija tik prasideda!